

ЗМІСТ

ВСТУП	5
--------------------	---

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ	10
--	----

- 1.1 Стан наукової розробки проблематики зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві 10
- 1.2 Методологія дослідження інституту зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві 33

РОЗДІЛ II

ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ	54
--	----

- 2.1 Поняття, сутність та зміст зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві 54
- 2.2 Види зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві 76
- 2.3 Протидія зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві 97

РОЗДІЛ III

МІЖГАЛУЗЕВИЙ ТА МІЖСИСТЕМНИЙ ДОСВІД ЗАСТОСУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ ПРОТИДІЇ ЗЛОВЖИВАННЮ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ, ЙОГО ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ	111
---	-----

- 3.1 Інститут зловживання процесуальними правами в цивільному, господарському та кримінальному процесах України 111
- 3.2 Концепція протидії зловживанню процесуальними правами при здійсненні цивільного, господарського та адміністративного судочинства 125

3.3 Зарубіжний досвід застосування концепції протидії зловживанню процесуальними правами в адміністративному судочинстві . . .	134
ВИСНОВКИ	144
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	151

ВСТУП

Практична реалізація гарантованого ч. 2 ст. 55 Конституції України кожного права на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб є нерозривно пов'язаною з ефективністю судочинства та якістю правосуддя, спроможністю судової системи оперативно реагувати на сучасні запити суспільства шляхом справедливого, неупередженого та своєчасного вирішення спорів судом. При цьому, ключовою запорукою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень є налагодження якісного діалогу між судовою владою та суспільством, а також запровадження та забезпечення якісних судових послуг. Тим часом результативність практичного втілення вказаних аспектів, у цілому, залежить не тільки від суддів, які є носіями судової влади, злагодженої роботи апаратів судів, а й від шанобливого ставлення до суду учасників судового процесу та тих, кого прямо чи опосередковано задіяно у функціонуванні суду як такого та покликано сприяти ефективній реалізації функції судової влади зі здійснення правосуддя. У вказаному контексті недопустимим є зневажливе ставлення до встановлених у суді правил, нехтування належними процесуальними обов'язками та зловживання процесуальними правами.

Так, неприпустимість зловживання процесуальними правами закріплено однією із основних засад (принципів) адміністративного судочинства. Разом із тим, попри достатню своєрідність

питання зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, раніше термін «зловживання процесуальними правами» не знаходив відображення в адміністративному процесуальному законодавстві. Більш того, незважаючи на те, що в новій редакції Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України) вжито термін «зловживання процесуальними правами», положення КАС України не містять визначення вказаного поняття, а лише фіксують перелік дій, які суперечать завданню адміністративного судочинства, та яких, із урахуванням конкретних обставин справи, може бути визнано судом зловживанням процесуальними правами. Відтак, на теперішній час зміст поняття «зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві» може бути розкрито виключно крізь призму наукової правової думки та судової практики.

Складність категорії «зловживання процесуальними правами» в адміністративному судочинстві зумовлюється її комплексністю. Так, до дій, які суперечать завданню адміністративного судочинства, та яких, з урахуванням конкретних обставин справи суд може визнати зловживанням процесуальними правами, положеннями КАС України віднесено: подання скарги на судові рішення, яке не підлягає оскарженню, не є чинним або дія якого закінчилася (вичерпана), подання клопотання (заяви) для вирішення питання, яке вже вирішено судом, за відсутності інших підстав або нових обставин, заявлення завідомо безпідставного відводу або вчинення інших аналогічних дій, які спрямовані на безпідставне затягування чи перешкоджання розгляду справи чи виконання судового рішення; подання декількох позовів до одного й того самого відповідача (відповідачів) з тим самим предметом та з тих самих підстав, або подання декількох позовів з аналогічним предметом і з аналогічних підстав, або вчинення інших дій, метою яких є маніпуляція автоматизованим розподілом справ між суддями; подання завідомо безпідставного позову, позову за відсутності

предмета спору або у спорі, який має очевидно штучний характер; необґрунтоване або штучне об'єднання позовних вимог з метою зміни підсудності справи, або завідомо безпідставне залучення особи як відповідача (співвідповідача) з тією самою метою; узгодження умов примирення, спрямованих на шкоду правам третіх осіб, умисне неповідомлення про осіб, які мають бути залучені до участі у справі. Натомість, видається, перелік видів зловживань процесуальними правами в адміністративному судочинстві, якого закріплено у положеннях КАС України, потребує коригування. У цьому аспекті варто особливо наголосити на тому, що на теперішній час питання встановлення та констатації факту зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві має оціночний характер та здійснюється з урахуванням внутрішнього переконання судді.

Разом із тим, цілісної доктрини стосовно природи зловживання процесуальними правами на теперішній час не розроблено, що зумовлює численні відмінності в трактуванні науковцями сутності окремих видів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, а також невпинні дискусії щодо необхідності чи зайвості доповнення переліку дій, що суперечать завданню адміністративного судочинства, яких суд може визнати зловживанням процесуальними правами, розрізненості трактування умов і порядку реалізації заходів, яких застосовує суд у випадку встановлення факту зловживання учасником судового процесу його процесуальними правами тощо. Сказане цілком природно зумовлює значні відмінності, а інколи й очевидні помилки або спотворення в правозастосовній практиці адміністративних судів. Зазначене свідчить про безумовну доктринальну й праксеологічну актуальність проведення комплексного наукового дослідження проблематики зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві України.

Своєчасність обраного напрямку пізнавального пошуку додатково посилюється міждисциплінарною актуальністю такого

дослідження (результати якого може бути втілено в інших процесуальних галузях, насамперед у цивільному та господарському процесі), а також новизною нормативного підґрунтя інституту зловживання процесуальними правами, яке було значно оновлене й доповнене в новій редакції КАС України. Разом із тим, на теперішній час положення чинного адміністративного процесуального законодавства, які стосуються зловживання процесуальними правами, є недостатньо конкретизованими та в окремих випадках неузгодженими між собою, що зумовлює необхідність подальшого удосконалення не тільки визначеного законодавством переліку дій, які можуть трактуватися судом як зловживання процесуальними правами, а й дій суду у випадку наявності таких зловживань.

Водночас на підставі узагальненого аналізу адміністративно-правової літератури становлено, що фундаментальних досліджень питання сутності та видів зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, а також вдосконалення юридичних засобів попередження та припинення зловживання процесуальними правами в процесі реалізації прав учасниками судового процесу майже немає, що також підтверджує актуальність порушеної тематики дослідження.

Теоретико-правовий аналіз досліджуваної проблематики ґрунтується на доктринальних працях таких провідних вчених: В.Б. Авер'янов, С.В. Базилевський, Д.С. Бакаєв, Н.В. Басалюк, М.В. Бевзенко, А.А. Богаченко, Р.Ф. Гонгало, Я.В. Грель, В.П. Грибанов, Т.О. Губанова, О.С. Губар, А.Г. Давтян, С.В. Ківалов, Д.А. Козачук, Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков, В.М. Кравчук, В.А. Кузьменко, Д.Д. Луспенник, О.В. Маловацький, Г.І. Маруніч, М.П. Мельник, О.О. Мілетич, А.О. Монаєнко, В.Я. Настюк, А.П. Овод, О.О. Перекрестная, В.С. Петренко, Т.Т. Полянський, П.М. Рабінович, В.В. Резнікова, О.Я. Рогач, О.Ф. Свірін, О.Ф. Скакун, А.В. Смітюх, М.О. Стефанчук, Т.О. Тихомиров, О.С. Фонова, Н.П. Харченко, М.М. Хміль, Н.А. Шебанова, Л.М. Шипілов, А.В. Юдін, Т.М. Ямненко та інші.

Безперечно, теоретичні доробки вказаних науковців є неоціненним внеском у розвиток як теорії адміністративного процесуального права, так й інституту зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, зокрема. Водночас попри всю значущість указаних та інших наукових праць, у контексті стрімкого реформування та оновлення законодавства, логіка попередніх наукових досліджень та інтереси практики зумовляють актуальність потреби вирішення на науковому рівні низки дискусійних питань шляхом надання теоретико-правової характеристики інституту зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, визначення меж реалізації права на судовий захист, доступ до суду та зловживання процесуальними правами на основі аналізу положень чинного законодавства, судової практики, зарубіжного досвіду та наукових розвідок, окреслення юридичних механізмів запобігання та припинення зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві, а також виявлення недоліків у нормативному забезпеченні питання кваліфікації судом тих чи інших дій як зловживання процесуальними правами та розроблення пропозицій щодо його вдосконалення.

РОЗДІЛ I

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИМИ ПРАВАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

1.1 Стан наукової розробки проблематики зловживання процесуальними правами в адміністративному судочинстві

Наукові дослідження, присвячені проблематиці зловживання правом у цілому та процесуальними правами зокрема, до теперішнього часу не втрачають своєї актуальності. Це обумовлено тим фактором, що зловживання правом завжди було і дотепер залишається невід'ємним атрибутом функціонування права.

За радянських часів проблематиці «зловживання правом» у своїх наукових доробках приділяли увагу переважно вчені-цивілісти (М.М. Агарков [5], М.Й. Бару [20], С.М. Братусь [30], В.П. Грибанов [50], М.С. Малєїн [122; 123]), доктринальні розробки яких сприяли закладенню міцного фундаменту та трансформувалися у формальне їх закріплення у нормах вітчизняного цивільного законодавства [239]. Показово, що саме галузь цивільного права на теперішній час має у своєму активі найбільшу кількість досліджень із проблем зловживання правом [40; 74; 210]. Хоча слід погодитись із тими вченими, які наголошують на неможливості механічного

перенесення підходів, вироблених у матеріальному праві на сферу процесуального права [24].

Разом із тим, у вітчизняній науці до теперішнього часу спостерігається значна розрізненість підходів щодо правової природи та сутності поняття «зловживання процесуальними правами». Це обумовлено тим, що для законодавства України інститут зловживання процесуальними правами є порівняно новим, а для сучасної вітчизняної юридичної науки – недостатньо розробленим. Наголосимо і на тому, що незважаючи на вже солідний перелік сучасних монографічних та дисертаційних робіт вчених-представників окремих галузей права (цивільно-процесуального, трудового, кримінально-процесуального, господарсько-процесуального тощо [4; 28; 41; 48; 248]), а також загально-теоретичних досліджень [33; 126; 158; 236], ще й дотепер проблеми, які намагаються розглядати у своїх працях вчені, залишаються дискусійними або дослідженими фрагментарно. При цьому, невизначеність явища зловживання процесуальними правами у законодавстві та наявність численних суперечливих поглядів науковців щодо правової природи та сутності поняття «зловживання процесуальними правами» напрочуд ускладнюють можливість розробки шляхів попередження та викорінення подібних дій у суспільстві. Крім того, як у науці, так і в судовій практиці відсутнім є єдиний механізм кваліфікації зловживання процесуальними правами, а органи правозастосування досить своєрідно та упереджено ставляться до вказаного інституту. Зазначене свідчить про недостатньо високий рівень юридичної техніки у вказаному просторі знань, що дає змогу вважати дослідження проблеми зловживання процесуальними правами однією із насущних завдань сучасної юридичної науки.

Слід також вказати, що постійно зростаюча кількість випадків зловживання процесуальними правами, різке збільшення більш «вишуканих» способів, а також розширення простору його вчинення не тільки призводять до підвищення рівня негативних